

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

30

ਹੁਕਮੁ

ਭਾਗ - 6

‘ਬੇਜੀ’

ਹੁਕਮ

ਭਾਗ-6

ਸਾਡਾ ਮਨ ਇਲਾਹੀ ਵਿਰਾਸਤ, ‘ਨਾਮ’, ‘ਹੁਕਮ’ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਅਤੇ ਅਨਜਾਣੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਅਦਿਸ਼ਟ ਕਰੰਟ (current) ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਟੈਸਟਰ (tester) ਦੀ ਸੂਈ ਦੀ ਨੋਕ ਨਾਲ ਉਪਰਲੇ ਰਬੜ ਦੇ ‘ਛੌੜ’ (rubber insulation) ਨੂੰ ‘ਵਿੰਨ੍ਹ’ ਕੇ ਜੀਉਂਦੀ ਤਾਰ (live wire) ਨੂੰ ‘ਛੂਹਣਾ’ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ‘ਨਾਮ’ ਜਾਂ ‘ਹੁਕਮ’ ਨੂੰ —

ਬੁੱਝਣ,
ਸੀਝਣ,
ਪਹਿਚਾਨਣ,
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ,
ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

ਕਰਨ ਲਈ, ਮਨ ਦੀ ਬਾਹਰ-ਮੁਖੀ ਸੁਰਤੀ-ਬਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਸੂਈਆਂ ਨੂੰ, ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਮੋੜ-ਮੋੜ ਕੇ ਧਿਆਨ ਸਹਿਤ ‘ਇਕਾਗਰ-ਚੀਤ’ ਦੁਆਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ‘ਜੀਵਨ-ਰੌਂ’, ‘ਨਾਮ’, ‘ਹੁਕਮ’ ਨਾਲ ‘ਪਰਸਣਾ’, ‘ਛੂਹਣਾ’, ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਹਜ਼ੂਰਿ ਹੈ ਭਰਮੈ ਕੇ ਛਉੜ ਕਟਿ ਕੈ ਅੰਤਰਿ ਜੋਤਿ ਧਰੇਤੁ ॥

(ਪੰਨਾ- ੫੫੪)

ਆਪਣੀ ਇਲਾਹੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਬੁੱਝਣ ਤੇ ਪਹਿਚਾਨਣ ਦਾ ਇਹ ਇਕੋ-ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ‘ਹਉਮੈ ਦੇ ਛੌੜ’, ‘ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ-ਹਨੇਰ’ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ, ਆਪਣੀ ‘ਜੋਤ’, ‘ਨਾਮ’ ਜਾਂ ‘ਹੁਕਮ’ ਨੂੰ ‘ਛੂਹ’ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਸਾਇਰ ਸਪਤ ਭਰੇ ਜਲ ਨਿਰਮਲਿ ਉਲਟੀ ਨਾਵ ਤਰਾਵੈ ॥

ਬਾਹਰਿ ਜਾਤੋਂ ਠਾਕਿ ਰਹਾਵੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੩੨)

ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੬੩)

ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਬਿਨਸਿ ਗਏ ਖਿਨ ਭੀਤਰਿ ਅੰਧਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟੇ ਚਾਨਾਣੁ ॥

ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਆਰਾਧੈ ਨਾਨਕੁ ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਾਈਐ ਕੁਰਬਾਣੁ ॥ (ਪੰਨਾ-੮੨੫)

ਜਿਵੇਂ ਬੁਝੀ ਹੋਈ 'ਬੱਤੀ', ਦੂਜੀ ਬੱਤੀ ਨੂੰ 'ਜਗਾ' ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਮੁਰਦਾ ਤਾਰ' (dead wire) ਦੂਜੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਕਰੰਟ (current) ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ।

ਸਿਰਫ਼ 'ਜਿਉਂਦੀ ਤਾਰ' (live wire) ਹੀ ਮੁਰਦਾ ਤਾਰ ਨੂੰ 'ਜੀਵਨ-ਰੌੰ' ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਜਿਉਂਦੀ' ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਨਾਮ' ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ 'ਜਗ-ਮਗ' ਕਰਦੀਆਂ 'ਰੂਹਾਂ', ਅਥਵਾ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਿਕ ਕਿਰਨਾਂ (Divine rays) ਦੀ —

'ਸੰਗਤ'

'ਪਰਸ'

'ਛੋਹ'

'ਤੱਕਣੀ'

'ਕ੍ਰਿਪਾ-ਕਟਾਖ'

'ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ'

ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ 'ਸੁਰਤੀ', 'ਜਾਗ' ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ 'ਅਨੁਭਵੀ-ਸੋਝੀ' ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਨਿਰਾਲੀ 'ਪਿਮ-ਖੇਲ' ਦਾ 'ਜਾਦੂ' ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਜਗਿਆਸੂ ਤੇ ਹੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਹੱਥ ਬਿਜਲੀ ਦੀ 'ਜਿਉਂਦੀ ਤਾਰ' ਨੂੰ ਛੂੰਹਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਝੱਟਕਾ (shock) ਵਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਬਰਬਰਾਹਟ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਉਸ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼ਕਤੀ (higher voltage) ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੋਖੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੀਖਣ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਾਡੀ ਅੰਦਰਲੀ 'ਜੀਵਨ-ਰੌੰ', (ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਜੀਉਂਦੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ), ਉਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੀ ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ-ਰੌੰ' ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੀ 'ਮੌਤ' ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਦਰਲੀ

‘ਜੀਵਨ-ਰੰ’ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਬਾਹਰਲੀ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਸਮਾਉਣਾ, ਇਕ ਗੁਪਤ ‘ਕਿਸ਼ਮਾ’ ਹੈ।

ਇਸ ਮੇਲ ਦੇ ਅਦਿਸ਼ਟ ਅੰਦਰਲੇ ਕਿਸਮੇ ਨੂੰ ਓਹੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ 'ਛੋਹ' ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬਾ (personal experience) ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਜਾਂ ਖਿਆਲੀ ਮਨੋਕਲਪਤ ਗਿਆਨ ਹੀ ਘੋਟਦੇ ਹਾਂ।

ਜਿਸ ਲਾਗੀ ਪੀਰ ਪਿੰਡ ਕੀ ਸੋ ਜਾਣੈ ਜਗੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-88੯)

ਮਨ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਮਨ ਹੀ ਜਾਣੈ ਅਵਰੁ ਕਿ ਜਾਣੈ ਕੋ ਪੀਰ ਪਰਈਆ ॥
(ਪੰਨਾ-੮੩੬)

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤ, ਜਾਂ ‘ਜੀਵਨ-ਰੈਂ’ ਜਾਂ ‘ਨਾਮ’, ‘ਹੁਕਮ’ ‘ਰਵਿ-ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ’ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ‘ਸੋਝੀ’ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ 'ਨਾਮ' ਜਾਂ 'ਹੁਕਮ' ਸਾਡੀ —

ਬੱਧੀ,

ਸਮਾਂ

ਗਿਆਨ,

ਫਿਲੋਸਫੀ,

ਸਿਆਣਪਾਂ,

ਉਕਤੀਆਂ,

ਜੁਗਤੀਆਂ,

ਵਿਗਿਆ

ਦੀ 'ਪਕੜ' ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਤੁ-ਆਤਮੇ 'ਅਨੁਭਵ' ਦੁਆਰਾ ਹੀ —

ਜਾਣਿਆ

ਬਿਲਾ

ਪਹਿਚਾਣਿਆ

ਮਹਿਸੂਸ

ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਅਤੇ —

ਮਾਣਿਆ
ਮੰਨਿਆ,
ਕਮਾਇਆ,

ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸੀਮਤ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਧੂਰੇ ਮਨੋਕਲਪਤ ਨਿਸ਼ਚਿਅਤ
ਅਤੇ ਛੋਕੇ ਮੁਸ਼ਕ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਧੂਰੇ ਦਿਮਾਗੀ
ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ 'ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ' ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ।

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਭੁ ਕੋਈ ਰਵੈ ॥

ਬਾਂਧਨ ਬਾਂਧਿਆ ਸਭੁ ਜਗੁ ਭਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੮)

ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨੁ ਕਬੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥

ਕਬਿ ਕਬਿ ਬਾਦੁ ਕਰੇ ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥

(ਪੰਨਾ-੮੩੧)

ਕਬਨੀ ਬਦਨੀ ਕਰਤਾ ਫਿਰੈ ਹੁਕਮੈ ਮੂਲਿ ਨ ਬੁਝਈ ਅੰਧਾ ਕਚੁ ਨਿਕਚੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੫੦੯)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਹੋਈ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ
ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲੇ, ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ, ਅਨਜਾਣ ਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਹਾਂ ਅਤੇ 'ਹੁਕਮ
ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ' ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖਦਾਈ 'ਫਲਾਂ' ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਜਬ ਲਗੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਤਾ ਤਬ ਹੀ ਲਉ ਦੁਖੀਆ ॥

ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਤਬ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖੀਆ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੦੦)

ਜਦ ਕਦੇ 'ਸਾਧ-ਸੰਗਤ' ਵਿਚ ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਉਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤ੍ਰੀਵ
ਸੂਖਮ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ —

ਲਿਸ਼ਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ,
'ਛੋਹ' ਲਗਦੀ ਹੈ,
'ਚੋਟ' ਵਜਦੀ ਹੈ,
'ਜੀਓ ਜਾਣੇ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ,
ਪਰਸਦਾ ਹੈ,

ਤਾਂ ਸਾਡਾ, ਮਨ , ‘ਊਨਮਨ’ ਹੋ ਕੇ ਸੂਖਮ ਸੁਰਤੀ ਦੁਆਰਾ —

‘ਨਾਮ’

‘ਸ਼ਬਦ’

‘ਜੀਵਨ-ਰੰਗ’

‘ਹੁਕਮ’ ਨੂੰ —

ਬੁਝਦਾ,

ਜਾਣਦਾ,

ਪਹਿਚਾਣਦਾ,

ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ,

ਮੰਨਦਾ,

ਮਾਣਦਾ,

ਕਮਾਉਂਦਾ ਅਤੇ

ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨ ਦੀਆਂ ਸੁਰਤੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ —

1. ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਮੌੜ-ਮੌੜ ਕੇ,
2. ਇਕਾਗਰ ਚੀਤ ਹੋ ਕੇ,
3. ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ,
4. ‘ਭੁੱਲ’ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ,-
5. ‘ਯਾਦ’ ਵਿਚ ‘ਸਿਮਰਨ’ ਕਰਕੇ,
6. ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ,
7. ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ‘ਨਦਰਿ-ਕਰਮ’ ਦੁਆਰਾ,
8. ‘ਸ਼ਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੇ ਮੇਲ,

ਨਾਲ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ, ‘ਅਨੁਭਵ’ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਆਤਮਿਕ ਜੋਤ ਦੀ —

‘ਛੋਹ’

‘ਛੂਤ’

‘ਲਾਗ’

‘ਜਾਗ’
‘ਖਮੀਰ’

ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ, ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ ਦੀ —

ਨਦਰ ਕਟਾਖ,
ਪਿਆਰ ਦੀ ‘ਤਕਣੀ’
‘ਛੋਹ’
ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਤੀਰ
ਜੀਵਨ-ਕਿਰਨਾਂ

ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਸਾਡੇ ‘ਉਨਮਨ’ ਉਤੇ ਇਹ ਦਾਮਨਿਕ, ਆਤਮਿਕ ‘ਕਿਸਮ’ ਦਾ ਤਜਰਬਾ (inner experience of the soul) ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਈ ਰੀ ਪੇਖਿ ਰਹੀ ਬਿਸਮਾਦ ॥
ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ ਅਚਰਜ ਤਾ ਕੇ ਸ੍ਰਾਦ ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੨੬)
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ, ਤਨ, ਹਿਰਦੇ ਦਾ ‘ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ’, ‘ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ’ ਇਉਂ
ਉਡ-ਪੁਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਹਨੇਰਾ।
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਸਹਜ ਘਰੁ ਪਾਇਆ ਮਿਟਿਆ ਅੰਧੇਰਾ ਚੰਦੁ ਚੜਿਆ॥
(ਪੰਨਾ-੩੯੩)

ਇਹੋ ਹੀ ਅੰਦਰਲੀ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵੱਸਥਾ ਦੀ —

ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ,
ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ,
ਬੁੱਝਣਾ ਹੈ,
ਸੀਝਣਾ ਹੈ,
ਚੀਨਣਾ ਹੈ,
ਪਹਿਚਾਨਣਾ ਹੈ,
ਮਾਨਣਾ ਹੈ,
ਮੰਨਣਾ ਹੈ,
ਕਮਾਉਣਾ ਹੈ,
ਸਮਾਉਣਾ ਹੈ,

ਗੱਜਣਾ ਹੈ,
‘ਜੀਵਤ-ਮਰਨਾ’ ਹੈ,
‘ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤੀ’ ਹੈ,
‘ਮਰੇ-ਛੁਨ-ਜੀਵੈ’ ਹੈ,
ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਹੈ

ਅਤੇ ‘ਬੁਧ ਬਦਲੀ ਸਿਧ ਪਾਈ’ ਦਾ ਇਲਾਹੀ ਕਿਸ਼ਮਾਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਾਲੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬਹ ਜਾਂ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਸਾਡੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਗੋਬਿੰਦ ਨਹੀਂ ‘ਗੱਜਦਾ’ ਅਤੇ ‘ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਨੂੰ —

ਬੁੱਝ
ਸੀਝ
ਪਹਿਚਾਣ
ਅਨੁਭਵ

ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ‘ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ’ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ‘ਕਰਮ-ਬੱਧ’ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਪਾਊਂਦੇ ਹਾਂ।

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ਕਰਮ ਰਤ ਤਾ ਕੋ ਭਾਰੁ ਅਫਾਰ ॥
ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀਂ ਜਉ ਨਾਮ ਸਿਉ ਤਉ ਏਉ ਕਰਮ ਬਿਕਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੫੨)

ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਲਾਵੈ ॥
ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰਤੇ ਨਰਕ ਜਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੪੦)

ਜਉ ਲਉ ਪੋਟ ਉਠਾਈ ਚਲਿਅਉ ਤਉ ਲਉ ਡਾਨ ਭਰੇ ॥
ਪੋਟ ਡਾਰਿ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਮਿਲਿਆ ਤਉ ਨਾਨਕ ਨਿਰਭਏ ॥ (ਪੰਨਾ-੨੧੪)

ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਪਰ-ਅਪਾਰ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਦੀ ਬਾਬਤ ਜੋ ਮਨੋਕਲਪਤ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ‘ਹੁਕਮ’ ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਬਿਲਕੂਲ ਉਲਟ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਨੂੰ —

ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ,
ਬੇ-ਵੱਸੀ,
ਬੇ-ਸਿਦਕੀ,

ਮਨਮੁਖਤਾਈ,
ਅਵੇਸਲਾ ਪਣ,
ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹੀ,
ਮਚਲਾ-ਪਣ
ਢੀਠਤਾਈ,

ਲਈ 'ਦਿਮਾਗੀ ਬਹਾਨਾ' ਹੀ ਬਣਾ ਛਡਿਆ ਹੈ।

ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝੈ ਆਵਣ ਜਾਣੇ ॥

ਪਾਪ ਕਰੈ ਤਾ ਪਛੋਤਾਣੇ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੭੬)

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਿਆ ਜਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-ਪੰਦੀਂ)

Our so-called beliefs and faith is based on flimsy, dogmatic mental ideas and hypothesis, which change from time to time, according to outer circumstances and have NO ROOTS in the True Eternal Changeless Foundation of Divinity.

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ 'ਹੁਕਮ' ਦਾ 'ਵਿਸ਼ਵਾਸ' ਹੀ ਸਾਡੇ ਨਿਸਚੇ, ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਸੱਚੀ -ਸੁੱਚੀ ਅਟੱਲ 'ਬੁਨਿਆਦ' ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਹੋਰ ਮਾਇਕੀ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਤੇ ਨਿਸਚੇ, ਸਭ ਝੂਠੇ, ਫੋਕੇ, ਬੇ-ਬੁਨਿਆਦ ਤੇ ਜੜ੍ਹ-ਹੀਣ ਹਨ ਜੋ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ, ਦਾਮਨਿਕ, ਗੁਪਤ, ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ 'ਬੇਲ-ਨਿਰਾਲੀ' ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ —

ਦੇਖਹੁ ਅਚਰਜੁ ਭਇਆ॥

ਜਿਹ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਸੁਨਤ ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਸੋ ਰਿਦੈ ਗੁਰਿ ਦਇਆ॥ (ਪੰਨਾ-੬੧੨)

ਅਚਰਜੁ ਕਿਛੁ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ॥

ਬਸਤੁ ਅਗੋਚਰ ਭਾਈ॥

(ਪੰਨਾ-੮੮੩)

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੁੰਗੈ ਗੁੜ੍ਹ ਖਾਇਆ ਪੂਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ॥

(ਪੰਨਾ-੩੩੪)

ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਮੋਮਬਤੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਹੈਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਬੇ-ਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ 'ਅਨੁਭਵ' ਦੁਆਰਾ —

ਲਾਲੈ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਸਦਾ ਰਹੈ ਰਜਾਈ ॥.....

ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਲਾਲਾ ਮੰਨੇ ਏਹ ਕਰਣੀ ਸਾਰੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੧੧)

ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਦੋ ਹੀ ਮੰਡਲ ਹਨ —

1. ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ — ਜਿਸ ਵਿਚ ‘ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਆਪ’ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ‘ਨਾਮ’ ਜਾਂ ‘ਹੁਕਮ’, ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੈ।

‘ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ’ ਵਾਂਗ, ਉਸ ਦਾ ‘ਹੁਕਮ’ ਭੀ —

ਅਗਾਮ,

ਅਗੋਚਰ,

ਅਪਾਰ,

ਅਨੰਤ,

ਅਚਰਜ ਹੈ।

ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰ ਹੈ ਕੋਈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਏ ॥

ਜਿਸੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟਸੀ ਸੋ ਚਲੈ ਰਜਾਏ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੯੬)

ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ‘ਖੇਲ ਨਿਰਾਲੀ’ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ‘ਅਨੁਭਵ’ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ‘ਬੁਝਿਆ’ ਤੇ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਅਲੱਧ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।

2. ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ — ਜੋ ਕਿ ਇਲਾਹੀ ‘ਕਵਾਉ’ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ‘ਹਉਮੈ’ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇਤ੍ਰ-ਹੀਣ ਬੰਦੇ, ਸਿਰਫ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ‘ਟੋਹ’ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਸੀਮਤ ਮਾਇਕੀ ਬੁੱਧੀ ਭੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੇ ਹਨੇਰ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕ ‘ਖੇਲ-ਨਿਰਾਲੀ’ ਅਥਵਾ ‘ਹੁਕਮ’ ਦਾ ਸਿਰਫ —

ਖਿਆਲੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ

ਕਿਆਸ

ਸੰਕਲਪ

‘ਟੋਹ’

ਹੀ ਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਪੂਰੀ, ਅਪੂਰਨ ਅਤੇ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' :—

ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ
ਮਨੋ-ਕਲਪਤ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ,
ਮਨ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ,
ਮਨ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨਹੀਂ,
ਏਹੜ-ਤੇਹੜ ਨਹੀਂ,
ਫਿਲੌਸਫੀ ਨਹੀਂ,
ਵਲਵਲੇ ਨਹੀਂ,
ਜੋਸ਼ ਨਹੀਂ,
ਸੂਨ ਨਹੀਂ,
ਕਰਮ-ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ,
ਮਨੋਕਲਪਤ ਮਰਿਆਦਾ ਨਹੀਂ,
ਹਠ ਧਰਮ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਤਾ —

ਆਤਮਿਕ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ,
ਆਤਮਿਕ ਭਾਵਨਾ ਹੈ,
ਆਤਮਿਕ ਸਵੈਪਨਾ ਹੈ,
ਆਤਮਿਕ ਰੁਣ-ਝੁਣ ਹੈ,
ਆਤਮਿਕ 'ਜੀਵਨ-ਰੋਂ' ਹੈ,
'ਜੀਵਨ-ਰੋਂ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਹੈ
ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ 'ਸਹਿਜ-ਚਾਲ' ਹੈ,
ਅਕੱਥ ਕਹਾਣੀ ਹੈ,
ਅਕੱਥ ਕਬਾ ਹੈ,
ਅਦਿਸ਼ਟ ਖੇਲ ਹੈ,
ਗੁਪਤ ਖੇਲ ਹੈ,
ਪਿਮ ਖੇਲ ਹੈ,
ਖੇਲ-ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ,
ਸਹਿਜ-ਖੇਲ ਹੈ,

ਚੁੱਪ-ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਟੁੰਬਣੀ ਹੈ,
 ਟੁੰਬਣੀ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੈ,
 ਖਿੱਚ ਦੀ ਰੁਣ-ਝੁਣ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਚਾਉ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਮਲ੍ਹਾਰ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਉਛਾਲਾ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਉਬਾਲ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰਸ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਅਹਿਲਾਦ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਮਸਤੀ ਹੈ,
 ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਤੂਫਾਨ ਹੈ,
 ‘ਨਾਮ’ ਹੈ।

ਜੋ —

ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ,
 ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ,
 ਅਣ-ਛਿਠੇ ਹੀ,
 ਗੁਪਤੋ-ਗੁਪਤੀ,
 ਇਕ-ਸਾਰ,
 ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ,
 ਸਦੀਵੀ,
 ਸਹਜ ਚਾਲ

ਵਿਚ ‘ਰਵਿ-ਰਹਿਆ ਭਰਪੁਰ’ ਹੈ।

ਦੁਨਿਆਵੀ ‘ਮਾਂ ਆਪਣੇ’ ‘ਨਵ-ਜਨਮੇ’ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਅਤੇ
 ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਅਤੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ
 ਤੱਕ ਕਿ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਉਸ ਲਈ ਪੋਤੜੇ (napkins) ਆਦਿ ਤਿਆਰ
 ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ’ ਆਪਣੇ ਆਪ, ‘ਮੌਹ ਮਮਤਾ’
 ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ‘ਬੱਚੇ’ ਦੀ ਸਿਆਣਪ, ਚਾਤਰੀ,

ਏਹੜ-ਤੇਹੜ, ਫਿਕਰ, ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ, ਪ੍ਰਬੰਧ, ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚਾ ਭੋਲਾ (innocent) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਹੀ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ, ਫਿਕਰ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਬੱਚਾ ਵੱਡਾ ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਾਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਭੀ ਜਦ ਕਦੇ ਕੋਈ 'ਸੰਕਟ' ਆਵੇ ਤੇ 'ਮਾਂ-ਬਾਪ' ਦੀ ਓਟ ਲੈ ਲਵੇ ਤਾਂ 'ਮਾਂ-ਬਾਪ' ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ —

1. ਜਦ ਤਾਂਦੀ 'ਬੱਚਾ' ਆਪਣੇ 'ਮਾਂ-ਬਾਪ' ਉਤੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਲਈ, 'ਮਾਂ-ਬਾਪ' ਦੀ 'ਮਮਤਾ' ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 'ਬੱਚੇ' ਦੀ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ ਜਾਂ ਉਕਤੀ-ਜੁਗਤੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹ 'ਮਾਂ-ਮਮਤਾ' ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

2. ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸਿਆਣਪਾਂ ਦੀ ਪਾਹ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਸ ਦਾ 'ਭੋਲਾ-ਪਣ' ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਆਪ 'ਹੁੱਦਰਾ' ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਭੋਗਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ —

'ਭੋਲਾ-ਪਣ'	ਅਤੇ	ਸਿਆਣਪ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ	ਅਤੇ	ਬੇ-ਸਿਦਕੀ
ਆਤਮ-ਟੇਕ	ਅਤੇ	'ਮੈਂ' ਦੀ ਟੇਕ
'ਤੂੰ-ਤੇਰਾ'	ਅਤੇ	'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ'
'ਹੁਕਮ'	ਅਤੇ	'ਮਨਮਰਜ਼ੀ'
'ਇਲਾਹੀ ਰਜ਼ਾ'	ਅਤੇ	'ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ'

ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿਖਰਵਾਂ ਨਿਰਣਾ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ 'ਜੀਵ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਇਲਾਹੀ 'ਮਾਈ

ਬਾਪ’, ਦੁਨਿਆਵੀ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵਾਂਗ’, ਸਾਡੇ ਨਾਲ — ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ, ‘ਨਿਤ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੇ’, ‘ਸਾਰ ਸਮਾਲੇ’, ‘ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ ਗਲ ਲਾਵੇ’, ‘ਲਾਡ-ਲਡਾਵੇ’, ‘ਖੇਲ-ਬਿਲਾਵੇ’, ‘ਕੇਲ-ਕਿਲਾਵੇ’, ‘ਭਲਾ ਮਨਾਇਦਾ’ ਹੈ।

ਇਸ ਇਲਾਹੀ ‘ਮਾਂ-ਮਮਤਾ’ ਦੀ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਖੇਲ’ ਨੂੰ, ਉਹ ਆਪਣੇ — ਅਦਿਖ, ਅਬੋਲ, ਅਮਿਟ, ਅੱਟਲ, ਸਦੀਵੀ, ਅਸਚਰਜ, ਅਪਾਰ ‘ਹੁਕਮ’ ਦੁਆਰਾ —

ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ
ਗੁਪਤੇ-ਗੁਪਤੀ
ਪ੍ਰੇਮ ਸਹਿਤ
ਚਾਚਿ ਉਮਾਹੜ
ਰਸ ਰੰਗ

ਵਿਚ, ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਖੇਲ ਅਖਾੜੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਤੇ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪਿ ਰਸੁ ਆਪੇ ਰਾਵਣਹਾਰੁ ॥

ਆਪੇ ਹੋਵੈ ਚੋਲੜਾ ਆਪੇ ਸੇਜ ਭਤਾਰੁ ॥੧॥

ਰੰਗਿ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬੁ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੩)

ਹਰਿ ਆਪੇ ਸਭ ਘਟ ਭੋਗਦਾ ਮੇਰੇ ਗੋਵਿੰਦਾ ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਭੋਗੀ ਜੀਉ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੨੪)

ਆਪੇ ਹੁਕਮਿ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਹੀ ਫੁਰਮਾਣੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੬੦੬)

ਆਪੇ ਹਰਿ ਇਕ ਰੰਗੁ ਹੈ ਆਪੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੬)

ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੨/੩)

ਚੌਗਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਾਂਗ, ‘ਬੱਚੇ’ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ‘ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲ’ ਲਈ ਕੋਈ ਸਿਆਲਪ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ‘ਰੱਬੀ-ਭਾਣੇ’ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਤੇ ਪਲਦਾ ਹੈ। ਤਦੇ ਉਸ ਦੀ ‘ਸੁਰਤ-ਸੰਭਾਲ’ ਅਤੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤਾ ਦਾ ਸਾਰਾ ਫਿਕਰ, ਉਦਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਉਸ ਦੇ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ’ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ’ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ, ਜੋ ਬੱਚੇ ਲਈ ‘ਮੋਹ-ਮਮਤਾ’ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ, ‘ਜੀਵਾਂ’ ਲਈ, ‘ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ’ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਅਤੇ ‘ਪ੍ਰਤੀਕ’ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਤਾਈਂ ਬੱਚਾ ਸਿਆਣਾ

ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਿਆਰ-ਸਰੂਪ ‘ਹੁਕਮ’ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਉਸ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਰਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬੱਚੇ ਦੀ ਇਸ ਡੋਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੋਈ — ਸਿਆਣਪ, ਚਾਤਰੀ, ਪ੍ਰਬੰਧ, ਫਿਕਰ, ਚਿੰਤਾ, ਏਹੜ-ਤੇਹੜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਰਿਸ਼, ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਉਸ ਦੇ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ’ ਰਾਹੀਂ, ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਸਹਿਜ-ਚਾਲ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਆਪਣੀ —

ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ,
ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ,
ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੀ,
ਖੇਲ-ਖਿਲਾਉਣ ਵਾਲੀ,
ਲਾਡ-ਲਡਾਉਣ ਵਾਲੀ,
ਫਿਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ,
ਸੁਭ-ਚਿੰਤਕ,

‘ਹਸਤੀ’ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੱਚਾ —

ਬੇ-ਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ,
ਆਸਾ-ਮਨਸਾ ਰਹਿਤ,
‘ਨਿੱਸਲ’ ਹੋ ਕੇ
ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ

ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ‘ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ’ ਦੀ ‘ਛਤਰ-ਛਾਇਆ’ ਹੋਠ — ਖੇਲ ਖਿਲਾਉਂਦਾ, ਲਾਡ ਲਡਾਉਂਦਾ, ਚਾਓ ਵਿਚ, ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ, ਖੇੜੇ ਵਿਚ, ਰੰਗ ਹਸਹਿ, ਰੰਗ ਰੋਵਹਿ, ‘ਚੁਪ ਭੀ ਕਰਿ ਜਾਹਿ’ ਵਾਲੇ ‘ਇਲਾਹੀ-ਹੁਕਮ’ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ‘ਸਹਿਜ ਜੀਵਨ’ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬੱਚਾ ਸਿਆਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ‘ਹਉਮੈ’ ਭੀ ਪ੍ਰਭਲਤ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਚਾਤਰੀ ਨਾਲ, ਇਲਾਹੀ ‘ਹੁਕਮ’ ਤੋਂ ਦੁਰੇਡੇ ਅਤੇ ਬੇਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ‘ਭਾਣੇ’ ਵਿਚ ‘ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ’ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਮਾਂ-ਬਾਪ’ ਦੇ ‘ਮੌਹ-ਮਮਤਾ’ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲ ਰਹੇ ‘ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ’ ਦੀ ਸੁਖਦਾਈ ਭਾਵਨਾਂ ਤੋਂ, ਵਾਂਝਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦੇ 'ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ' ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀ — ਸਿਆਣਪ, ਚਾਤਰੀ, ਏਹੜ-ਤੇਹੜ, ਫਿਲੌਸਫੀ, ਕਿੰਤੂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ —

ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ'

ਇਲਾਹੀ ਨਿੱਘੀ ਗੋਦ,

ਰੱਬੀ ਹਜ਼ੂਰੀ,

ਰੱਬੀ ਸਰਪਰਸਤੀ,

ਰੱਬੀ ਹਮਦਰਦੀ,

ਰੱਬੀ ਪਿਆਰ,

ਰੱਬੀ ਦਾਤਾਂ,

ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀ,

ਰੱਬੀ ਗਿਆਨ,

ਰੱਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼,

ਰੱਬੀ ਲਾਡ,

ਰੱਬੀ ਰਸ,

ਰੱਬੀ ਰੰਗ,

ਰੱਬੀ ਬੇੜਾ,

ਰੱਬੀ ਚਾਓ,

ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੀਤ,

'ਨਾਮ'

ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆਂ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਤਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਤਾਜ਼ਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ —

ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਕਰਤਾ ਫਿਰੈ ਹੁਕਮੈ ਮੂਲਿ ਨ ਬੁਝਈ ਅੰਧਾ ਕਚੁ ਨਿਕਚੁ॥

(ਪੰਨਾ-੫੦੯)

ਸਸਾ ਸਿਆਨਪ ਛਾਡੁ ਇਆਨਾ ॥

ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮਿ ਨ ਪ੍ਰਭੁ ਪਤੀਆਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੦)

ਸਾਡੇ 'ਸਿਆਣਿਆਂ', 'ਭਲੇ-ਭਲੇਰਿਆਂ' ਲਈ ਕਿੰਨੀ 'ਨਿਮੋਸ਼ੀ' ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨਾ —

ਦਿਮਾਰੀ ਵਿਕਾਸ

ਸੂਖਮ ਵਿਗਿਆਨ,

ਧਾਰਮਿਕ ਗਿਆਨ,
ਫਿਲੋਸਫੀ,
ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ,
ਅਨੇਕਾਂ ਧਰਮਾਂ,
ਕਰਮ-ਕ੍ਰਿਆ,

ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭੀ, ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ, 'ਬੇਬੀ' ਵਰਗਾ — ਸੁਭਾਵਿਕ, ਕੁਦਰਤੀ, ਭੋਲਾ,
ਦਿੜ੍ਹ ਨਿਸਚਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੋ 'ਬੇਬੀ' ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਨਿਆਵੀ
ਮਾਂ-ਬਾਪ ਉਤੇ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਹਉਮੈ-ਵੇੜੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਅਤੇ ਚਾਤਰੀਆਂ —

ਗੱਲੀਂ 'ਬਾਤੀਂ',
ਦਿਮਾਗੀ ਸਮਝ,
ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ,
ਖੁਸ਼ਕ ਗਿਆਨ,
ਕਰਮ-ਕਾਂਡ
ਹਠ-ਧਰਮ

ਨਾਲ, ਤਿਆਰੀਆਂ ਜਾਂ ਗਲੋਂ ਨਹੀਂ ਲਹਿ ਸਕਦੀਆਂ।

ਸਾਡੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ, ਸਾਡੀ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹਨ ਅਤੇ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ
ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਸਾਡੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ,
ਅਕਲਾਂ, ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ 'ਰੰਗਣ' ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ
ਮਾਇਕੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ, ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦੀ ਗੁੱਝੀ 'ਸ਼ਤਰੰਜ'
ਖੇਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਜੂਦੇ' ਵਾਂਗ, ਅਕਸਰ 'ਹਾਰ' ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ ਬੀਜ, ਮਨ ਦੇ ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ ਹਨੇਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪੁੰਗਰਦਾ
ਤੇ ਪਲਦਾ ਹੈ। 'ਹਉਮੈ', ਮਨ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਜਾਂ 'ਭਾਵਨਾ' (consciousness) ਹੀ ਹੈ।

ਹਉਮੈ ਵਾਲੀ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਦੀ ਭਾਵਨਾਂ, ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ 'ਭੁੱਲ' ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਹੀਣਤਾ
ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਚਾਨਣ' ਦੀ 'ਅਣਹੋਦ' ਨੂੰ ਹੀ 'ਹਨੇਰਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ 'ਮਾਰਨ ਜਾਂ ਨਾਸ਼' ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ
'ਹਉਮੈ' ਦੀ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਦੀ ਭਾਵਨਾਂ ਨੂੰ, 'ਬਦਲਣ' ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ,
ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੇ 'ਰੰਗੀ-ਬੂਟੇ' ਨੂੰ, ਆਤਮਿਕ 'ਪਿਉਂਦ' ਹੀ ਚਾੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ
ਕਿ ਹਉਮੈ ਦੇ ਦੁਖਦਾਈ ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਬੂਟੇ ਉਤੇ, ਨੀਵੇਂ, ਮਾਇਕੀ, 'ਕੌੜੇ-ਕੁਸਲੇ',

ਖੱਟੇ, ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏਂ, ਮਿੱਠੇ, ਰਸਦਾਇਕ, ਲਾਭਦਾਇਕ, ‘ਪੀਤ’, ਪ੍ਰੇਮ ਰਸ, ਚਾਓ ਦੇ ਉਤਮ ਦੈਵੀ ‘ਫਲ’ ਲੱਗ ਸਕਣ।

ਸਾਡੇ ‘ਹਉਮੈਂ-ਵੇੜੇ’ ਮਨ ਨੂੰ —

‘ਪਿਉਂਦ ਚਾੜੁਨੀ’

‘ਉਲਟੀ ਖੇਲ’

‘ਮਤਿ ਬਦਲਣ’

‘ਜੀਵਤ-ਮਰੈ’

ਹੋਣਾ ਹੀ, ‘ਹਉਮੈ’ ਰੋਗ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ‘ਹਉਮੈ’ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਲੋਂ ‘ਜੀਵਤ-ਮਰੈ’ ਹੋ ਕੇ, ਸਾਡੀ ‘ਮਤਿ’ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ, ਸਾਡਾ ਮਨ ‘ਹਉਮੈ’ ਦੀ ‘ਰੰਗਣ’ ਨਾਲ ‘ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ’ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।

ਹਉਮੈ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਵਿਰੋਧੁ ਹੈ ਦੁਇ ਨ ਵਸਹਿ ਇਕ ਠਾਇ ॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਸੇਵਾ ਨ ਹੋਵਈ ਤਾ ਮਨੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥੧॥

ਹਰਿ ਚੇਤਿ ਮਨ ਸੇਰੇ ਤੂ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ ॥

ਹੁਕਮੁ ਮੰਨਹਿ ਤਾ ਹਰਿ ਮਿਲੈ ਤਾ ਵਿਚਹੁ ਹਉਮੈ ਜਾਇ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਹਉਮੈ ਸਭੁ ਸਰੀਰੁ ਹੈ ਹਉਮੈ ਓਪਤਿ ਹੋਇ ॥

ਹਉਮੈ ਵਡਾ ਗੁਬਾਰੁ ਹੈ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਬੁਝਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ॥੨॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਿਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-ਪੰਦੀਂ)

ਚਲਦਾ.....

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸੰਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਇਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ :-

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096